

“MARCO POLO’NUN GEZİLERİ” BİR ÜTOPYA OLARAK OKUNABİLİR Mİ?

Ayşen Şatıroğlu^()*

XIII. yüzyılın efsanevi taciri Venedikli Marco Polo, Doğu’nun uzak ülkelerini keşfe çıkıp yıllarca Kubilay’ın ülkesinde ve hükümdarın koruması altında yaşadktan sonra ülkesine döndüğünde çok uzaklardaki bu topraklar hakkında sayısız bilgi ve gözlem sahibi olmuştu. Öldüğünde ise ardında seyahatnamesi kalmıştı. Değişik ülkelerde değişik adlar verilen ve yüz kırktan çok el yazması bulunan Polo’nun kitabının uzun bir dönem tartışmasız etkinliği sürdü. Anlattıkları özellikle Doğu’daki zengin topraklar, Çin’in büyüklüğü, gücü ve yönetimiyle ilgili detaylı bilgiler veriyordu. Marco Polo’nun rehber niteliği taşıyan gözlemlerini başka bir çalışmada incelemiştik.¹ Bu çalışmada ise anlattıkları ütopya yazını ile birlikte ele alınacaktır.

Ütopyalar Üzerine

Bir yazın türü olarak “ütopya” kavramı altında kimi çalışmaların yapılması, İngiltere’de Sir Thomas More’la birlikte karşımıza çıkmaktadır. More, “olmayan” karşılığı Grekçe “ou” ile “yer” karşılığı “topos”u bir araya getirerek “utopia” kavramını oluşturmuş ve düşsel cumhuriyetine *ütopya* adını vermişti. Bu düşsel cumhuriyetin belirleyici bazı özellikleri vardı. Örneğin, özel mülkiyet yoktu ve eğitim ücretsizdi. Çalışma saatleri sınırlandırılarak, günde altı saat olarak saptanmıştı. Ayrıca, düşündeki cumhuriyetinde özel bir takım elbiseler giyiliyor, tıbbi tedavi işlemleri ücretsiz yapılıyor ve yemek kamuya ait lokantalarda yeniliyordu.² XVI. yüzyıl İngiliz toplumunda

^(*) Yard. Doç. Dr. İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü,

¹ Ayşen Şatıroğlu, “Marco Polo’nun Doğu ile İlgili Gözlemleri”, I.Ü.E.F. Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi-5. Sayı, İstanbul, 2000.

² J.A. Cuddon, *Dictionary of Litterary Terms and Literary Theory*, Penguin Books, 1992, s:1016-1019.

yoksulluğa, uzun çalışma saatlerine, hatta çocukların çalıştırılması benzeri olgulara sıklıkla rastlandığı düşünülürse, ütopya ülkesinde anlatılan hayatın bir çok açıdan farklılığının olduğu kolayca anlaşılır.

Ütopya kavramı More tarafından ortaya konmuş olsa da, Batı toplumlarının kültürel birikimine bakıldığı zaman, 1516'dan önceki kimi yapıtlarda da zamandan ve mekandan soyutlanmış *ideal toplum betimlemelerine* rastlanmaktadır. Çünkü, ütopyaların ardında yatan düşünce, var olan düzeni eleştirmek ve değiştirilmesi olanaksız bu düzen karşısında düşe sığınmak olarak gözükmektedir. Dolayısıyla, ütopya kavramının tanımında altını çizmemiz gereken yön özellikle ideal toplumun betimlenmesi hususudur. Bu açıdan bakıldığı zaman More'un kitabından önceki bazı örneklerde de *ütopyayı* bulmamız mümkündür. Örneğin Platon, *Devlet* adlı yapıtında, bir filozof kralın yönetiminde, kişileri tam anlamıyla erdemli kılacak biçimde idare edilen bir site kurulmasını önerir. O halde Platon'un *Devlet*'inde de ideal toplum karşımıza çıkmaktadır.

Bu noktada, ütopyaların var olan ve çeşitli aksaklıklara sahip olan toplumsal düzen karşısında ortaya çıkan "mutlu bir hayat" özlemi ile birlikte ele alınmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla ütopyaların kaynaklarına bazı eski yaratılış hikayelerini, Altın Çağ ve Arkadya Ülkesine dair hikayeleri de koyabiliriz. Bu hikayelerde zamanımıza göre çok uzak bir geçmişin umutsuz nostaljisini buluruz. Daha sonraki dönemlerle alakalı olarak da yukarıda da sözü edilen Platon'un "Devlet"i örnek olarak gösterilebilir.³

Göktürk "*İngiliz Yazınında Ada Kavramı*" başlıklı çalışmasında⁴, Batı toplumlarında insanların yüzyıllardan beri, mutluluk, dirlik düzenlik, ölümsüzlük yönündeki özlemlerini çoğunlukla uzak bir ada görüntüsüyle birleştirerek dile getirmeyi seçtiklerini anlatmaktadır. İlkçağda rastladığımız "özlenen mutluluk adası" anlayışı, gerçek dünya ile bir karşıtlık sergilemektedir. Bu yönüyle bir "öte dünya" öğretisiyle kolayca bağdaşabilmiş ve ortaçağda Hıristiyanlığın cennet ülküsü ile birleşmiştir. Cennet adalar, okyanusların açıklarında, ötelede bir yerdedir. Daha sonraları, yeniçağda da More, Campanella, Bacon gibi düşünürler özlemini duydukları örnek toplumu açık denizler ortasında birer düşsel adada kurmuşlardır.

İlkçağ düşüncesinde ideal toplumun yaşadığı dev masal adası Atlantis, Atlantik okyanusunda yer almaktadır. Platon'un, Kritias'ta anlattığı Atlantis

³ *International Encyclopedia of the Social Sciences*, C:16, s: 267-269.

⁴ Akşit Göktürk, *İngiliz Yazınında Ada Kavramı*, Adam Yayınları, İstanbul, 1982.

Adası, Libya ile Küçük Asya'nın toplamından daha büyüktür. Atlantislilerin bahçeleri, ormanları, görülmedik bilinmedik yemişleri ve çiçekleri vardır. Hatta toprak yılda iki ürün verir. Atlas'ın soyundan gelen Atlantis ulusu da Altın Çağ insanları gibi tanrısal bir bolluk içinde yaşarlar.

Atlantis adası, merkezinden dışa doğru çepeçevre üç sıra dev kanalla, en dıştan da yüksek bir duvarla çevrilidir. Platon'un anlattığı bu "mutluluk ülkesi"nde en yaşlılar kral olur ve krallık her zaman çocukların en büyüğüne kalır. Burada varolan zenginlik, kendilerinden önce hiçbir kral soyunda görülmediği gibi, kendilerinden sonra da kolay kolay görülemeyecek kadar büyüktür. Ada çok değerli madenlere ve filleri bile besleyecek otlaklara sahiptir.

Ayrıca çeşit çeşit meyveler, yemişler, o zamanlar güneş gören bu kutsal adada görülmemiş güzellikte ve sayısız denecek kadar bol olarak yetişiyordu. Ada halkı, topraktan elde ettikleri bütün bu zenginliklerle tapınaklar, saraylar, limanlar, gemi tezgahları kurmuştu.⁵

İlkçağın mutluluk adası işte bu özelliklere sahiptir. Yeniçağ'ın ürünü More'un ütopyasına geçmeden önce bir örnek de Ortaçağ'dan verilebilir: "St. Brendan'ın Yolculuğu". Bu söylene Hıristiyan dininin cennet öğretisi ile halk hikayelerindeki mutlu ada anlayışının birleşmesi ile ortaya çıkan ürünlerden biridir.⁶ St. Brendan İrlandalı bir din adamıdır. Kitabında yeryüzü cennetini aramak için yapmış olduğu deniz yolculuğunu anlatır. Eseri Latince kaleme alınmıştır. St. Brendan'ın yolculuk serüvenleri, bütün Avrupa dillerine çevrilmiş ve geniş halk kitlelerince gerçek olarak benimsenmiştir. Yolculuk azgın denizlerde yedi yıl sürer. Nice serüvendenden sonra cennet ada bulunur. Adanın çevresinde koyu bir karanlık vardır. Bu koyu karanlık kalın bir duvar gibi adayı örter. Ancak, bu örtünün içinde, sürekli gündüz vardır. Yerlerde değerli taşlar, bir ovayı alabildiğince dolduran elma ağaçları, yemyeşil düzlükler, eşsiz güzellikte çiçekler bulunmaktadır. Ağaçlar hiçbir zaman yemişsiz, bitkiler hiçbir zaman çiçeksiz kalmaz. "St. Brendan'ın Yolculuğu"nda anlatılan ada yüzyıllar boyunca haritalarda gösterilmiş, 1526-1721 yılları arasında bir çok sefer düzenlenerek bulunmaya çalışılmıştır. Colomb bile gezi günlüklerinde bu adadan gerçekmiş gibi söz etmiştir.⁷

⁵ Platon, *Kritias*, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2001, s:20-22.

⁶ Göktürk, a.g.e., s:22.

⁷ Göktürk, a.g.e., s:23.

'Yeniçağ'a gelindiğinde ise karşımıza Thomas More çıkmaktadır. "Ütopya" yeniçağın ürünüdür. Bu dönemde İngiliz toplumunda hızlı değişimler yaşanmaktadır. Yeni Dünyanın bulunması nedeniyle İngiltere'nin konumu farklılaşmıştır. Deniz aşırı ticaret geliyor buna bağlı olarak bir yanda yeni bir sınıf ortaya çıkarken öte yanda, *işsizlik, dilencilik ve yoksulluk* da artıyordu. İngiliz serüvenciler yeni yerler bulmak üzere dolaşıyorlardı. Bu sıralarda, Bristol'den İtalyan asıllı gemici John Cabot ile oğlu Sebastian adamlarıyla birlikte, Japonya'ya, Çin'e, Hindistan'a varacak en kestirme kuzey yolunu bulmak için, kralın desteğiyle yola çıkıyordu. Cabot'un gönlünde yatan umut, uzak doğunun masal ülkesi Katay'ı bulmak, gemisini altınla, gümüşle, baharatla yükleyerek geri dönmektir. Ancak Uzakdoğu'ya ulaşmayı başaramadı ve 1497'de Kuzey Amerika'ya, Labrador'a çıktı. Bu sıralarda, Thomas More henüz ondokuz yaşındaydı.

1516'da "Ütopya"yı yazan Thomas More, 1478'de Londra'da doğmuş ve hukuk öğrenimi görmüştür. Londra'da yıllarca süren yargıçlığı sırasında dürüstlüğü, yoksullara karşı gösterdiği anlayışı ve iyiliği ile tanınmıştır.

"Ütopya", insanın mutluluğunun yeryüzünde gerçekleşmesi yönünde bir çabadır. Yeniçağ'ın gözüpük serüvencisi Raphael Hythloday Ütopya'nın anlatıcısıdır. İyi Latince ve Yunanca bilir. Vespucci'nin yolculuklarına katılmıştır. Hythloday, Avrupa uluslarının yaşayışını tanıyan bir kişi olduğu için, *adanın dünyadan iyi yönlerini, Ütopya toplumunun işleyişindeki üstünlüklerini karşılaştırma yoluyla ortaya çıkarır*. More, "Ütopya" adasının dünyadan daha iyi bir yer ve dünyanın karşıtı olduğunu Hythloday'in gözlemi aracılığıyla kavratmaktadır.⁸

Yayınlanır yayınlanmaz büyük ilgi uyandıran ve Almanca, Felemenkçe, İtalyanca ve Fransızca'ya çevrilen *Ütopya* iki kitaptan oluşmaktadır. Birinci kitapta, o günkü Avrupa toplumlarının yönetimi, krallar, eğitim düzeni, kilise, ahlaki çöküntü eleştirilir. İkinci kitapta Ütopya adası, bütün bu aksaklıklara bir çözüm yolu önermek üzere sunulur.

Ütopya uzunluğu beşyüz mil, en geniş yeri ikiyüz mil olan bir adadır. Burada ellidört büyük ve güzel kent vardır. Kentler, aynı plana uyularak inşa edilmiştir ve birbirlerinden yirmidört mil uzakta oldukları için, bir günlük yürüyüşle, birinden ötekine geçilebilir. Başkent Amaraute adanın tam ortasındadır. Bu nedenle herkes kolaylıkla ulaşabilir. Başkent, ütopyanın öteki

⁸ Göktürk, a.g.e., s:30.

kentlerinden ne daha büyük ne de daha güzeldir. Surları, taş köprüleri, geniş ve çamursuz sokakları, rahat evleriyle, temiz ve ferahlığıyla XVI. Yüzyılın Londra'sına hiç mi hiç benzemez. Her evin arkasında, Ütopya'luların çeşit çeşit ağaçları, yararlı bitkiler, meyveler ve çiçekler yetiştirdikleri büyük bahçeler yer alır. Bahçelerin ve evlerin arasında duvarlar bulunmadığı gibi, kapıların kilidi de yoktur. Bu adada hiç kimsenin özel eşyası olmadığı gibi, para diye bir şey de bilinmemektedir. Para olmaksızın çarşıya gidip istedikleri kadar eşya ya da yiyecek alabilirler.

Ütopya, yurttaşların ekonomik açıdan eşitliği üstüne kurulduğu için, bu eşitliğin simgesi olarak herkes bir örnek giyinir. Ütopya'lular için kıymetli taşların da değeri yoktur. Hatta kıymetli taşları oynasınlar diye çocuklara verirler. Güzelliğe çok önem verilir ama kadınların süslenmeleri, altınlar, inciler, elmaslar takmaları gülünç bulunur. İncilere elmaslara aldırmadıkları gibi altına da önem vermezler. Suç işleyenlerin boynuna altın zincirler, parmaklarına altın yüzükler, kulaklarına altın küpeler takarlar.⁹

Kısacası Ütopya adası, *devletin demokratik esaslarla yönetildiği, toplumun üyelerinin kusursuz bir biçimde eğitilip örgütlendiği, refah, bolluk ve eşitliğin olduğu bir mutluluk beldesi* olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yeryüzü Cennetlerinin Keşfi

“Ütopya” ideal toplumun kurulduğu bir düşsel adadır. Ancak, ilkçağlardan beri, gerçek mutluluğun yaşandığı, daha çok ada biçiminde olan ve “dünya”dan daha iyi olarak hayal edilen yerler, gezginlerin yazdıkları gezi notları ya da seyahatnameler aracılığıyla gerçekliğe dönüşüyordu. Daha çok Yeniçağda gezginlerin, okyanus denizcilerinin anlattıklarına ve yazdıklarına göre, büyük bir mutluluk içinde yaşayan ilkel topluluklar vardı.

Örneğin Colomb, yayımlanan gezi izlenimlerinde, vardığı cennetin yerlilerinin doğal, çocuksu iyiliklerini övüyordu. Bunlar barışsever, dost ve konuksever insanlardı. Hıristiyan ülkelerdeki özel mülkiyetten haberleri olmadığından toplumlarında hiçbir ekonomik sistem yoktu. Kesin bir eşitlik içindeydiler. Ortak zenginlikleri hepsine yetiyordu.

Colomb şöyle anlatmaktadır; “Pek Hıristiyan ve pek yüce, pek saygın ve pek kudretli hükümdarlar, İspanya'nın ve deniz adalarının Kral ve Kraliçesi,

⁹ Mina Urgan, *Thomas More'un Yaşamı ve Utopia'nın İncelenmesi*, İş Bankası, İstanbul, 2000, s:47-50.

Efendilerimiz, karadan Doğu'ya doğru gitmememi, bunun alışılmış bir yol olduğunu, ama bugüne değin kimsenin gitmemiş olduğu Batı yolunu tutmamı, Hint Ülkeleri'ne gitmemi istediler... Hint ülkelerinin halkı savaş nedir bilmiyor, elli kişi ile tamamı tutsak alınabilir. Ben gözümü dört açıyor, etrafta altın olup olmadığına bakıyorum. Buradaki insanlar yumuşak başlı olduğu gibi, etraf da alabildiğine mümbit. Bu topraklarda tek tek anlatılamayacak kadar çok bin bir türlü meyve var.”¹⁰

Colomb, karşısına çıkan sanki bir düşsel adaymış gibi, eğer demektir, “bu insanları dinimize döndürürsek, İspanya için büyük varlıklar, zenginlikler elde ederiz. Şurası kesin ki bu topraklarda çok bol altın var. Bu adalarda öyle yerler varmış ki, insanlar topraktan çıkardıkları altından koca koca küpeler, bilezikler yapıp boyunlarına, kulaklarına, kollarına, bacaklarına takarlarmış. Ayrıca *değerli taşlar, inciler, baharatlar da var, hem de sayıya gelmez çoklukta...*”¹¹

Hatta Colomb, “burada gördüklerimin, pırıl pırıl akan suyun, kuşların, çevredeki iç açıcılığın tadı olağanüstü ve bunları Katolik krallara aktarmaya ne dil yeter, ne de yazmaya el” diyor.¹² Ayrıca kimi zaman da adamlarının gözlemlerini aktarıyor: “Her yerin çok bakımlı ve güzel ekilmiş olduğunu söylüyorlar. Vadinin ortasında çok geniş bir ırmak varmış, suyu öyle bol, öyle gürmüştü ki bütün yöreyi sulamaya yetermiş. Yemyeşilmiş bütün ağaçlar, meyve yüklüydü. Yollar çok geniş, çok bakımlıydı. Her yer bülbül sesleri, kuş sesleri içindeymiş, yeryüzünde bundan daha hoş sesler olamaz, dediler”.¹³

Sonuç olarak Colomb, ‘yeryüzü cenneti’nin Doğu’nun uçlarında bulunduğunu söyleyen tanrıbilimcilerin ve diğer bilginlerin söylediklerini, buralarda yer alan toprakları keşfederek kanıtladığını düşünmektedir.

“Marco Polo’nun Gezileri” veya Yeryüzü Cenneti Tasviri

Özlenen cennet anlayışı, başta Colomb olmak üzere, çeşitli gezi yazılarıyla dünyevileştigiğine göre, Colomb’un öncüsü olarak kabul edilebilecek olan Marco Polo’nun “*Marco Polo’nun Gezileri*” adlı XIII. yüzyılın en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilen “Seyahatnamesi” de, cenneti yeryüzüne getiren bir eser ya da bir ütopya olarak okunabilir mi?

¹⁰ Kristof Kolomb, *Seyir Defterleri, Keşif Yolculukları Günlüğü*, (Çev: Sait Maden), Çekirdek Yayınları, İstanbul, 1999, s:20

¹¹ Kolomb, a.g.e, s:66

¹² Kolomb, a.g.e, s:81

¹³ Kolomb, a.g.e., s:98

Avrupa toplumları, uzun bir dönem boyunca göreceli soyutlanmış, kendi içine kapanmış, sınırlarının ötesi hakkında pek bilgi sahibi olmadan yaşamışlardı. XV. ve XVI. yüzyılların keşiflerinden sonra kendi dışlarındaki dünya ile ilgili olarak daha çok bilgi sahibi olmuşlardır. Bu döneme kadar ise mit ve fantezilerle olduğu kadar bazı seyyahların raporlarından da yararlanmışlardır. Seyyahların eserlerinin en popüler ve etkili olanlarından biri Marco Polo'nun kitabı idi. Bu gezi yazıları, ilerlemiş ve güçlü uygarlıklarıyla daha zengin bir Doğu fikrinin Batılıların zihninde oluşmasını sağlıyordu.¹⁴

Bugün elimizde gezi notları bulunan Marco Polo henüz çocukken, Venedik'ten yola çıkan babası ve amcası Niccolo ve Matteo Polo'lar, önce İstanbul'a ulaşmışlar, daha sonra da Volga üzerinden geçerek Rusya'nın güneyine varmışlardı. Ardından da Moğol hükümdarı Kubilay'ın yaşadığı Çin'in başkenti Pekin'e gitmişlerdi. Kubilay Polo kardeşleri kabul etmiş, Hıristiyanlık hakkında bilgi almak istediğini Papa'ya iletmek üzere onları görevlendirmişti.

Ondört yıl ayrılıktan sonra 1269'da ülkelerine dönen Niccolo ve Matteo Polo, Marco Polo ve Papa IX. Gregoire'un görevlendirdiği iki misyoneri de yanlarına alarak 1271 yılında büyük yolcuğa başladılar. Ayas (Layazzo) limanından Anadolu'ya girdiler. Daha ileri gitmeye cesaret edemeyen misyonerlerin geri dönmesi üzerine Niccolo, Matteo ve Marco Polo, İran, Belh, Pamir ve Doğu Türkistan'dan geçerek uzun bir yolculuktan sonra 1275 yılında Çin'e ulaştılar. Kubilay onları yine dostane bir şekilde karşıladı. 1292 yılına kadar yani onyediy yıl boyunca Polo'lar, Moğol imparatorunun hizmetinde bulundular. Özellikle Marco Polo bu ülkeye hemen uyum sağlamış ve Tatar dilini öğrenmişti. Kubilay'ın güvenini kazanmış ve ülkenin çeşitli bölgelerinde görevlendirilmişti. Hatta üç yıl boyunca bir eyaletin yöneticiliğini yaptığı söylenmektedir.

Marco Polo, babası ve amcası Çin'de onyediy yıl yaşadıkdan sonra 1292'de vatanlarına dönme kararı aldılar. Kubilay, Çin'e tekrar geleceklerine dair onlardan söz aldıktan sonra gitmelerine izin verdi. Kara yoluyla gelen Polo'lar bu kez deniz yoluyla Çinhindi ve Hindistan kıyılarını takip ederek İran Körfezi girişindeki Hürmüz limanına geldiler. Buradan da, İran, Ermenistan ve Trabzon üzerinden İtalya'ya döndüler. Özetle, Polo'lar 1295 yılında yirmi dört yıllık ayrılığın ardından Venedik'e ulaşmışlardır.

¹⁴ David Arnold, *Coğrafi Keşifler Tarihi*, (çev: Osman Bahadır), Yöneliş, İstanbul, 2000, s:13

Venedik'e geldikten sonra Marco Polo için yeni bir macera başlar. Cenovalılar'la yapılan savaşa katılır ve esir düşer. Ancak bu esaret dönemi Polo'nun yaşadıklarının kitap haline gelmesini sağlar. Hapishane arkadaşı Rusticiano'ya, yolculuğunu, Çin'de gördüklerinin, sahip olduğu bilgilerin ve ulaştığı yerlerin tasvirini Fransızca olarak yazdırır. Sadece tek nüshası muhafaza edilmiş olan bu orijinal belgeden başka, Marco Polo'nun 1307'de Fransız bir şövalyeye verdiği yine Fransızca yazılmış başka bir elyazması daha bulunmaktadır. 1553'de* ise Ramusio tarafından, İtalyan baskısına temel olan, ancak bize ulaşmayan bir başka uyarılama yayınlanmıştır.

Barthold'a göre, Marco Polo'nun eseri Orta Çağ gezginlerinin ve coğrafyacılarının eserleri arasında çok özel bir yere sahiptir. Kara yoluyla Çin'e yolculuk yapması, deniz yoluyla dönmesi, Moğol imparatorunun yanında yüksek bir mevkiye sahip olması Marco Polo'ya Doğu Asya hakkında olduğu kadar Güney ve Batı Asya hakkında da bir çok yeni bilgiyi sunma imkanı sağlamıştır. Kuzeyde Buz Denizi'ne, doğuda Japonya'ya, güneyde de Madagaskar'a kadar uzanan büyük bir bölgeyi tanıtmıştır. İran'da hiç yaşamadığı halde, orayla ilgili çok kapsamlı bilgiler aktarmıştır. Çince'yi bilmemesine rağmen, Kuzey ve Güney Çin şehirleri hakkında da ayrıntılı ve kesin bilgiler toplamıştır.¹⁵

Bilindiği gibi, Marco Polo'nun yazdıkları yaşadığı topluma çok uzaklardaki insanları, devleti, yönetimi, uygarlığı tanıtmaları açısından son derece önemli olarak kabul edilmektedir. Ancak kendisine çok yabancı olan bu uzak toplumsal düzen öylesine uygar, öylesine refah içinde ve öylesine çözümler üreten bir sistemdir ki, ait olduğu toplum tarafından kabul edilmesi çok güç olmuştur.¹⁶ Ölüm döşeginde iken bile yalanla itham edilip, hikayelerinden vazgeçmesi için ikna edilmeye çalışılmıştır. Buna cevap olarak henüz gördüklerinin yarısını bile anlatmadığını söylemiştir. Ortaçağ'da bile, eseri sanıldığından daha büyük bir etki bırakmıştır. Okurların Polo'nun eseri için duydukları ilgi, eserin çok sayıda tercümesi ve baskısından anlaşılmaktadır.

Polo'nun anlattıklarının Colomb üzerinde de etkisi olmuştur. Bu etki gezi günlüğünden de anlaşılmaktadır. Notlarında, Kral ve Kraliçe tarafından Hint Ülkesini ve Büyük Hakan denilen hükümdarı ziyaret edip durumlarını

* Bu tarih bazı kaynaklarda 1559 olarak geçmektedir.

¹⁵ V. V. Barthold, *Asyanın Keşfi: Rusyada ve Avrupada Şarkiyatçılığın Tarihi*, (çev.Kaya Bayraktar-Ayşe Meral), İstanbul, 2000, s:151- 152.

¹⁶ Şatiroğlu, a.g.m., s:127.

incelemek ve onları Hıristiyanlığa döndürmek için kullanılması uygun düşecek yöntemi araştırmak üzere gönderildiğini anlatır.

Colomb da diğer denizciler gibi Asya'nın doğusuna ve güneyine giden yeni yollar aramaktadır. Marco Polo'nun bahsettiği altın bakımından zengin "Zipangu adası" ve "Katay ülkesi"nin yeri haritalarda Japonya ve Çin'in gerçek konumundan daha batıda yer alıyordu. Uzun süre Katay ve Zipangu'ya giden yolu arayan denizciler bu yanlış bilgiye göre yol aldılar. Yine bu hata Colomb'un yolculuğuna ve Amerika'nın keşfine neden olmuştur.¹⁷

Antil adalarının keşfi de Colomb'un görüşünü değiştirmemiştir. Altınla dolu Haiti adasını Zipangu ve Küba kıyılarını Çin ülkesi sanmıştır. Bu doğrultuda 1494'de arkadaşlarının da imzalamak zorunda kaldıkları tutanakları kaleme almıştır. Portekizliler gibi Colomb da Doğu Asya topraklarını daha iyi bilen Müslümanlardan faydalanmak istemiştir. 1502'deki son yolculuğunda Colomb, hala Çin kıyılarına doğru gittiğine inanıyordu. Bu nedenle yanında bir de Arap mütercim götürmüştü.¹⁸ Hatta Colomb ve beraberindekilerin Amerika'ya ilk ayak bastıklarında Marco Polo'nun anlattığı çatıları altın kaplı Zipangu adasının ya da altın madenlerinin yerini sordukları anlatılmaktadır.¹⁹

"Marco Polo'nun Gezileri" okunduğu zaman, uzun yıllar süren bir keşfe çıkan Polo'nun gerçekten de gördükleri karşısında son derece büyük bir şaşkınlık yaşadığı anlaşılmaktadır. Doğu'nun bu büyük merkezlerinde çok canlı bir hayat vardır. "İnanılmaz derecede büyük zencefil depoları", "neredeyse batacak derecede ağzına kadar baharat, değerli taşlar ve incilerle yüklü gemiler" görürler. Mavi Irmak'ta "yükleri birbirinden değerli o kadar çok gemi vardır ki, Hıristiyan dünyanın bütün denizlerinde, bütün ırmaklarında bulunan gemilerden fazladır".

Polo'nun karşısına çıkan Çin, ticari yeteneklerini kanıtlayan, ticaretin ve ulaşımın her çeşidinde ileri aşamaya varmış bir ülkeydi. Pirinç, şeker, ipek, inci için pazarları vardı. Dibalarla, lame kumaşlarla, kadifelerle dolup taşan mağazaları, İran'dan Arabistan'dan gelme insanların kurduğu ticaret kolonileri vardı. Çin, çayın tadını keşfetmiş ve onu büyük çapta yaygınlaştırmıştı. Porselen imalatını mükemmelleştirmişti. Lüks ve konforlu eşyalar, örneğin

¹⁷ Barthold, a.g.e., s:154

¹⁸ Barthold, a.g.e., s:169.

¹⁹ Ayrıca Recep Ertürk, "Batı Efsaneleri ve Amerika Kıtası", 500. Yılında Amerika, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1994 adlı çalışmaya bakılabilir.

koltuk kullanılıyordu. İskambil ve domino biliniyordu. Bahçe düzenlemesi sanat haline gelmişti ve belki de en şaşırtıcı olanı kağıt para kullanılmasıydı.²⁰

Ait olduğu topluma gördüklerini anlatmak üzere kaleme aldığı seyahatnamesi sayesinde Polo için nelerin çok çarpıcı olduğu anlaşılmaktadır. Sanki inanılması güç *bir masal ülkesinde gezintiye çıkmış gibi şaşkınlıkla yüklü bir çok bilgi verir*. Büyük Han Kubilay'ı, yönetimini, kentleri ve orduyu anlatır.

Öncelikle Kubilay'ı tanımlaması çok ilgi çekicidir. Gücünü toprakları ve hazinesinden alan bu hükümdar, ademden beri varolan en güçlü imparatordur, diye hayranlıkla anlatır. Büyük Han Aralık, Ocak ve Şubat aylarını Katay'ın başkenti olan Hanbalık'ta geçirir. Büyük saray da bu şehirde yer almaktadır. Saray, kare şeklinde büyük bir duvarla çevrelenmiştir. Bu karenin her bir kenarı bir mil, çevresi toplam dört mildir. Sarayın etrafındaki duvar çok kalın ve on büyük adım yüksekliğindedir. Her tarafı mazgallarla çevrelenmiştir. "İmparatorun savaş koşumu da bu büyük saray alanı içinde muhafaza edilmektedir", diye belirtmektedir.²¹

Polo için hayatının belli bir dönemini geçirdiği bu ülke neredeyse bir *düşsel ülke kadar* muhteşem ve göz kamaştırıcı zenginliklere sahiptir. Özellikle hayran kaldığı bu güzellik ve zenginlikleri uzun uzun anlatmaktadır: "Bilmelisiniz ki Kubilay'ın sarayı dünyada mevcut olan en büyük saraydır. Çatısı çok yüksektir ve sarayın duvarları tamamen altın ve gümüş kaplıdır. Sarayın Büyük Salonu o kadar büyüktür ki altı bin kişi kolaylıkla yemek yiyebilir. Sarayda şaşılacak kadar çok sayıda oda vardır. Bu yapı o kadar geniş, o kadar zengin ve o kadar güzeldi ki, hiç kimse bundan daha üstün bir bina tasarlayamazdı." demektedir.²² Yazarın anlattığı bu büyüleyici saray, doğuda bir yerlerde varolduğu düşünülen yeryüzü cennetine özgü bir yer izlenimi vermektedir.

"İmparator kenti" anlamına gelen Katay'ın başkenti Hanbalık da Polo için dikkat çekici özelliklere sahiptir. Seyahatnamesinde on iki kapılı, çok sayıda güzel ve zengin evlerin bulunduğu başkent Hanbalık'ın planından da ayrıntılı bir şekilde söz etmektedir: "İmparator şehri anlamına gelen Hanbalık'ın büyüklüğünden bahsedecek olursak, her bir kenarı altışar mil olan bir kare şeklindedir. Çevresi yirmi dört mildir. En alt kalınlığı on adım olan ve yüksekliği ise on adımdan fazla olan toprak duvarlarla çevrilidir. Duvar

²⁰ René Sédillot, *Dünya Ticaret Tarihi*, (çev: Esat Nermi Ercendor), Cep Kitapları, İstanbul, 1983, s:194-197.

²¹ Henry Yule, *Travels of Marco Polo*, (Ed: Sir Henri Cordier), John Murray, London, 1929, s: 362-364.

²² Yule, a.g.e., s:362-364

yükseldikçe kalınlığı azalır. En üstü yaklaşık olarak üç adım kalınlığındadır. Her tarafında siperlikler bulunur... Bu duvarlarda on iki adet kapı vardır. Caddeler o kadar düz ve geniştir ki, bir uçtan diğer uçtaki kapı görülebilir. Şehrin her yanında çok sayıda güzel saraylar, pek çok güzel hanlar ve güzel evler bulunur..."²³ Polo'nun aktardıklarına göre, Hanbalık planlı, zengin ve iyi idare edilen bir yerdir.

Bu ülkede gördüğü ticari canlılık, nüfus, zengin mal çeşitliliği, kısaca gelişmiş ekonomik hayat Venedikli yazarı hayrete düşürür. "Hanbalık'ta hem şehir duvarlarının içinde hem de dışında size imkansız görünecek kadar çok nüfus vardır" der. Ticaret hayatı son derece canlı olan kenti şöyle aktarır bize: "On iki kapının her birinin dışında bir dış mahalle vardır. Bu mahalleler de çok büyüktür. Yabancı tacir ve seyyahlar buralarda kalırlar. Hanbalık'ı çok sayıda tüccar ziyaret eder. Tüccarlar, Kaan'a hediyeler sunmak, mal satmak veya şehrin cömertçe sunduğu ticari imkanlardan yararlanmak için buraya gelirler. Şehrin dışında da içinde olduğu kadar çok sayıda iyi ev vardır... Bu şehir dünyanın diğer şehirlerinde olduğundan daha çok türde ve miktarda pahalı ve nadir mallar getirilir. Çünkü, her bölgeden, her türden insan, hükümdar için, pazar için, şehir için ya da civarda yerleşik olan imparatorun büyük ordusu için çok çeşitli mallar getirir. Bu mallar arasında Hindistan'ın değerli ürünleri, Katay ve eyaletlerinin iyi ve nadir malları bulunur. Böylece şehre getirilen mal miktarı sonsuzlaşmaktadır. Örneğin gün geçmez ki, şehre bin araba yükü ipekli ve altınlı kumaşlar girmesin. Bu da normaldir, çünkü ipek çok bol ve ucuzdur... Hanbalık'a çeşitli uzaklıklardaki iki yüz kadar şehirden gelen ve ticaret yapma imkanı bulan tacirler şehrin trafiğini canlandırır..."²⁴

Marco Polo için Doğu'nun çok uzaklarında karşılaştığı bu ülke ve bu toplum gerçekten olağanüstü güzellikler ve zenginliklere sahiptir. Ancak Katay'ın sahip olduğu zenginlik Kubilay'ın doğum gününde çok büyüleyici bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Büyük Han'ın doğum günü göz kamaştırıcı büyük bir festivalle, şölenle kutlanır. Polo'nun Kubilay'ın doğum günü üzerine anlattıkları tamamen masalsi bir dünyanın betimlemesi gibidir: "Büyük Han, doğum gününde altınlarla süslü en iyi kaftanlarını giyer. Bu özel günde onikibin baron ve şövalye de Han'ın elbisesiyle aynı renkte altın ve ipekten yapılmış kıyafetlerini giyerler. Kıyafetleri aynı zamanda çok sayıda inci ve değerli taşlarla süslenmiştir. Bu şekilde giyinen herkesin altın bir kuşağı vardır. Bu kuşak da elbiseler gibi onlara hükümdar tarafından verilmiştir. Aynı

²³ Yule, a.g.e., s:374-375

²⁴ Yule, a.g.e., s:390-391

zamanda doğum gününde dünyadaki tüm Moğollar ve Kaan'a sadık olan tüm ülke ve hükümetler de kendi güçlerine göre hediyeler sunarlar.”²⁵

Aslında Marco Polo'nun Moğolların yaşayışındaki ihtişama değişik nedenlerle pek çok kez tanık olduğunu görüyoruz. Kitabında aktardığı bir başka göz kamaştırıcı tören de yeni yıl törenleridir. Bu konudaki gözlemleri de dikkat çekicidir: ‘Yeni yıl’ şubat ayında başlar. Bu vesile ile tamamen “beyaz” giyinmek adettendir. Kutlamada ayrıca büyük küçük, kadın erkek, herkes beyaz giyer. Aynı zamanda bu tören günü Kaan'a sadık olan tüm eyaletler, hükümetler, krallıklar ve ülkeler, altın, gümüş, inci ve değerli taşlar, çeşitli kıymetli dokumalar hediye ederler. Sizi temin ederim o gün, geleneksel hediyelerin yanında, yüz bin adet güzel ve zengin bir şekilde giydirilmiş beyaz at da hediye edilir. Aynı zamanda o gün Kaan'ın sayıları beş bine ulaşan fillerinin tümü, hayvan ve kuş figürleriyle süslü kumaşlarla bezenmiş olarak törene katılır. Fillerin her birinin sırtında imparatorun değerli eşyalarıyla dolu iki adet sandık bulunur.²⁶

Bu ülkede değiş-tokuş değeri çok yüksek olan ve dünyanın en kıymetli hazinelerini bile satın alabilecek güçte olan ‘para’nın kullanılıyor olması Polo için çok şaşırtıcıdır. Yoksul insanların da hazineden para alabildiklerinden dilencilik yasak olduğu bu ülkede yönetici olan *Kubilay iyi kalpli bir hükümdardır* ve bütün hedefi *tebaasının mutlu yaşamasını sağlamaktır*.

Çeşitli biçimlerde anlatılan maddi refahın toplumsal örgütlenme üzerine yansımalarının olması da kaçınılmazdır. Gözlemlerine göre, Kubilay'ın ülkesi idari açıdan da bir çok üstünlüğe sahiptir. Marco Polo, refah içindeki bu ülkede tanık olduğu mükemmel idari yapıya da örnekler verir. Özellikle posta örgütlenmesi üzerine anlattıkları gerçekten şaşırtıcıdır. Kurulan posta ağı sayesinde bilgi ya da haberler çok hızlı bir biçimde hedefine ulaştırılmaktadır. Polo, posta kuruluşunu da detaylı bir şekilde anlatmaktadır: “Bilmelisiniz ki Hanbalık'tan çeşitli eyaletlere pek çok yol gider. Her yol ulaştığı ilin adı ile anılır. Hanbalık'tan çıkan imparatorun ulakları, hangi yolu seçerlerse seçsinler, her yirmi beş milde bir Yanb adı verilen ya da “Atlı Posta Evi” diyebileceğimiz istasyonlara rastlarlar. Bu istasyonların her birinde ulakların kalabileceği büyük ve güzel bir ev bulunur. Bu evlerdeki bütün odalar iyi yataklarla ve zengin ipekten yapılmış malzemelerle döşenmiştir. Öyle ki bir kral bile gelse bu evlerde rahat edebilirdi... İlave olarak bu istasyonların bazılarında ulakların

²⁵ Yule, a.g.e., s:386-387

²⁶ Yule, a.g.e., s:390-391

kullanabileceği dört yüz kadar at hazır bekler. Gerekli şartlara göre diğerlerinde ise iki yüz at bulundurulur. Büyük Kaan'a bağlı ufak eyaletlerin yollarında daha aralıklı olmakla beraber yine bu istasyon evlerden kurulmuştur. Yani, imparatorun ulakları hangi bölgeden gelirlerse gelsinler bu evlerde tüm ihtiyaç maddelerini bulabilirler. Bahsettiğim bu zengin döşenmiş evlerin sayısı on binden çoktur. Yani imparatorun posta örgütlenmesi tarif edilemeyecek kadar mükemmel ve maliyetlidir.

İmparatorun emriyle, bu posta evlerinin arasında her üç milde bir çevresinde kırk kadar ev bulunan küçük bir kale kurulmuştur. Buralarda imparatorun koşucuları olarak görev yapan kişiler kalır. Koşucuların her biri, üzerinde ziller asılı bulunan geniş bir kuşak taşar. Üç millik yolu koşarken uzaktan zil sesleri duyulur ve bir sonraki kaleye vardığı zaman orada kendisi gibi hazırlanmış ve görevi devralmaya hazır diğer koşucuyu bulur. Bu değişim işlemi her üç milde bir devam eder. Çok sayıda koşucusu olan imparator, bu yöntemle on günlük uzaklıktan, bir gün ve gecede; ve gerektiğinde yüz günlük mesafeden, on gün ve gecede haber alabilir. Tabii ki bu çok güçlü bir örgütlenmedir.”²⁷

Sonuç

Bazı detaylara ver vererek incelemeye çalıştığımız Marco Polo'nun gözlemleri, ait olduğu toplum ya da Batı toplumları açısından bakıldığında, bir *yeryüzü cennetinin tasviri* gibi gözükmektedir. Ele aldığımız bazı yapıtların da ortaya koyduğu gibi yaşanan toplumsal düzenin eleştirisi ve özlenen toplumsal hayatın tasviri Batı bilgisi içinde belli bir yer tutmaktadır.

Polo'nun dikkatini çeken ve hatta onu şaşırtan hususlar da içinden geldiği toplumda var olmayan kimi şeylerdir. Bunlar aynı zamanda ilkçağdan beri üretilen yapıtlarda dile getirilen özlemlere benzemektedir. Örneğin, zengin bir devlet, güçlü, bütün hedefi tebaasının mutlu yaşamasını sağlamak olan iyi bir hükümdar ve dolayısıyla mutlu insanlarla karşılaşmıştır. Öte yandan tıpkı masallarda ya da St. Brendan'ın adasında olduğu gibi mücevherler ve değerli taşlar da sık sık karşısına çıkmaktadır. Ayrıca, inciler, altınlar, gümüşler bol ve ucuz ipekli kumaşlar, hükümdara sunulan pahalı hediyelerden de sürekli söz etmektedir. Dünyanın en yüksek fiyatlı ve nadide mallarının ticareti

²⁷ Yule, a.g.e., s: 433-434.

burada yapılmaktadır. Hatta Kubilay'ın da Atlantisliler gibi beslediği binlerce fili vardır.

Ütopya'nın anlatıcısının Raphael Hythloday olması gibi Venedikli Marco Polo da Kubilay'ın ülkesinin anlatıcısıdır. Hythloday'ın kimliğinin faydası, Avrupa uluslarının yaşayışını tanıması nedeniyle, adanın dünyadan iyi yönlerini, Ütopya toplumunun işleyişindeki üstünlüklerini karşılaştırma yoluyla ortaya çıkarabilmesidir. Polo'nun yaptığı da aslında benzer bir şeydir. Çinli değildir ve bu toplumun üstünlüklerini kendi toplumu ile karşılaştırarak ortaya çıkartmaktadır.

Nitekim, Polo'lar ülkelerine döndüklerinde hiç kimse onların yıllar önce yola çıkan insanlar olduklarına inanmaz. Bunun üzerine büyük bir şölen vererek, getirdikleri yakutları, zümrütleri ve incileri konuklarının gözleri önüne sererek onları anlattıklarına inandırmaya çalışırlar. Hatta, bu hikayeler ve serüvenler dinleyenlere birer peri masalı gibi gelir.²⁸

Seyahatname gerçekten de 'dünya'dan daha iyi bir yer, daha mutlu bir yaşama ortamı olarak düşünülen, barış, özgürlük, güvenlik, bolluk, gibi özlemlerin gerçek ifadesinin bulunduğu bir düşsel ülkeyi sanki anlatmaktadır. O halde, Kubilay'ın ülkesinin Polo ve onun anlattıklarını dinleyenler açısından düşsel topraklar olarak tanımlanması hiç de güç olmayacaktır.

O halde dinleyenlere böylesine inanılmaz gelen, hatta bir peri masalı olarak anlaşılan anılar ya da sözkonusu gezi kitabı belki de gerçekten bir ütopya gibi düşünüldüğü için belli bir dönem Polo'nun gerçeklerden bahsetmediği sanılmıştır. Batı yazınında ortaya çıkan ütopyaları, özlenen toplumsal yaşamı anlatan bir yazın türü olarak kabul edip sınırlarını bu biçimde çizecek olursak "Marco Polo'nun Gezileri" adlı kitabın da, anlatılan topluma yabancı olanlar açısından bir ütopya gibi gözükebileceğini söylemek olanaklıdır.

²⁸ J. G. Leithauser, *Dünyamızın Fatihleri*, Milliyet Yay., 1971, s.23.

ABSTRACT

This article questions whether Marco Polo's book titled, "Travels of Marco Polo", one of the most outstanding masterpieces of its era, the thirteenth century, can be read as an "utopia". Our analysis is based upon the term "utopia" conceptualized by Sir Thomas More in 1516 as a dream republic reflecting one's longing for a happy life as opposed to the existing social system. Similar to this, Marco Polo, explores in his manuscript a community, a state, an administrative system and civilization which is geographically distant, and distinct in social environment from his own society. Polo, describes in his work a wealth society, happy people governed by a powerful and just ruler. His descriptions must have been difficult for his people to visualize the civilized, prosperous life of a community far away and regard this as real. Thus, it is possible to conclude that Marco Polo's work can be read as an utopia.

Kaynaklar

- Arnold, David, *Coğrafi Keşifler Tarihi*, (çev: Osman Bahadır), Yöneliş, İstanbul, 2000.
- Barthold, Vasilij Viladimiroviç, *Asyanın Keşfi: Rusya'da ve Avrupa'da Şarkiyatçılığın Tarihi*, Yöneliş, İstanbul, 2000.
- Cuddon, J.A., *Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*, Penguin Books, 1992.
- Ertürk, Recep, "Batı Efsaneleri ve Amerika Kıtası", *500. Yılında Amerika*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1994.
- Göktürk, Akşit, *İngiliz Yazınında Ada Kavramı*, Adam Yayınları, İstanbul, 1982.
- International Encyclopedia of the Social Sciences*, 16. cilt.
- Kristof Kolomb, *Seyir Defterleri, Keşif Yolculukları Günlüğü*, (Çev: Sait Maden) Çekirdek Yayınları, İstanbul, 1999.
- Leithauser, J.G., *Dünyamızın Fatihleri*, Milliyet Yay., 1971.
- Marshall, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, (çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.
- Platon, *Kritias*, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2001.
- Sédillot, René, *Dünya Ticaret Tarihi*, (çev: Esat Nermi Erendor), Cep Kitapları, İstanbul, 1983.
- Şatroğlu, Aysen, "Marco Polo'nun Doğu ile İlgili Gözlemleri", *İ.Ü.E.F. Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi-5. Sayı, İstanbul, 2000.
- Urgan, Mina, *Thomas More'un Yaşamı ve Utopia'nın İncelenmesi*, İş Bankası, İstanbul, 2000.
- Yule, Henry, *Travels of Marco Polo*, (Ed: Sir Henri Cordier), John Murray, London, 1929.